

Галина Клинова-Дацюк
(Рівне)

ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕКСАНДРА ДОМБРОВСЬКОГО В НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВІ ІМ. ШЕВЧЕНКА

У статті проаналізовано діяльність О. Домбровського в Науковому товаристві ім. Шевченка. З'ясовано, що праця вченого в товаристві охоплювала два напрями: участь у наукових конференціях та публікація статей з актуальних проблем історичної науки.

Ключові слова: О. Домбровський, Наукове товариство ім. Шевченка, давня історія України.

Галина Клинова-Дацюк. Деятельность Александра Домбровского в Научном Обществе им. Шевченко.

В статье проанализировано деятельность А. Домбровского в Научном обществе им. Шевченко. Доказано, что его деятельность в обществе охватывала два направления: участие в научных конференциях, а также издание работ из актуальных проблем исторической науки.

Ключевые слова: А. Домбровский, Научное общество им. Шевченко, древняя история Украины.

Galyna Klynova-Datsiuk. The work of Oleksandr Dombrovskiy in The Shevchenko Scientific Society.

The article is devoted to the review of activity by O. Dombrovskiy in Shevchenko Scientific Society. It was found out that the work of the scientist in the comradeship encompassed in two directions: participation in scientific conferences and publication of articles on topical problems of historical science.

Key words: O. Dombrovski, Shevchenko Scientific Society, ancient history of Ukraine.

Відомий історик, дослідник давньої історії, історіографії, історії церкви Олександр Домбровський належить до найстарших дійсних членів Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ). Співпраця вченого з товариством розпочалася у середині 30-х рр. ХХ ст. в Україні, а згодом продовжилася в США. О. Домбровський брав активну участь у наукових конференціях, які організовувало товариство самостійно і спільно з Українською вільною академією наук (УВАН) та Українським історичним товариством (УІТ). На сторінках періодичних видань “Записок НТШ” та “Вісника НТШ” вчений опублікував більше 20 статей з проблем давньої історії, персональної тематики, історії розвитку наукових установ тощо.

З огляду на це, на особливу увагу заслуговує діяльність О. Домбровського в Науковому товаристві ім. Шевченка. Відповідно цей напрям роботи дослідника майже не вивчений. Життєвому і творчому шляху О. Домбровського присвячено декілька статей переважно ювілейного характеру, серед них праці Л. Винара [4;5] й О. Купчинського [24; 25], А. Атаманенко [2; 5] й Г. Клинової [2; 24]. Вони звернули увагу, в першу чергу, на життєвий шлях і складові творчого доробку вченого, давню історію як провідний напрямок наукової діяльності. В межах пропонованої статті спробуємо проаналізувати діяльність О. Домбровського в НТШ.

Співпраця вченого з НТШ розпочалася ще в студентські роки. У 1936–1937 рр., з ініціативи талановитого молодого історика Теофіла Коструби було організовано при НТШ неофіційний семінар з історії України для українських студентів Львівського університету (офіційна назва – Історично-Джерелознавча комісія НТШ). Через дискримінаційну політику польського уряду, можливість праці українських професорів-істориків у Львівському університеті була обмежена. Внаслідок цього студенти не могли отримати достатні знання з історії України. Ідею підтримав тодішній голова НТШ І. Раковський. Очолив семінар видатний історик І. Крип'якевич, котрий викладав історію козаччини та Хмельниччини. Іншими вченими було підготовлено низку кур-

сів: М. Андрусюком – "Методологія історичних досліджень", О. Терлецьким – "Історія Литовсько-Польської доби", Т. Кострубою – "Історія княжої доби" [29, с. 316].

Читання лекцій на семінарі відбувалося один раз в тиждень, увечері, в приміщенні головної читальні бібліотеки НТШ. Було 11 постійних учасників семінару, серед них – А. Антонович, А. Бережницький, О. Домбровський, Г. Книш, О. Матківська, О. Сенів, О. Пріцак, Я. Степанюк та інші. О. Домбровський згадував, що на семінарі була приязна атмосфера та пошана викладачів, котрі переобтяжені науковою й педагогічною працею, находили ще час, щоб передати свої знання молодшому поколінню [16, с. 47]. Викладачі й учасники семінару планували опублікувати "Джерела підручної бібліографії" та "Джерела до історії України" в трьох томах, перший том якого з витягами про історію України з творів грецьких і римських авторів мав підготувати О. Домбровський, другий том – арабських авторів – О. Пріцак, а третій – візантійських авторів – Т. Коструба [19, с. 233]. На жаль, семінар діяв лише до червня 1939 р. і цей проект здійснено не було [9, с. 183]. Олександр Домбровський був обраний секретарем семінару і відповідав за семінарійну книгу "протоколів", а також підтримував зв'язок з українськими професорами. У 1937 р. молодий науковець О. Домбровський опублікував першу свою наукову студію "Вступ" до першого повного перекладу Геродотової "Скіфії" на українську мову, який зредагував Т. Коструба.

У 1940 р. після приходу у Львів більшовиків НТШ було розгромлене, його музеї, колекції та фонди були розчленовані між різними установами. Жертвами радянської влади стали і окремі діячі товариства, зокрема Кость Левицький, Володимир Старосольський, Роман Зубик, Кирило Студинський, Петро Франко, Іван Фещенко-Чопівський. З огляду на це, багато діячів товариства подалися на еміграцію. Після закінчення Другої світової війни численні діячі НТШ, що переїхали до Німеччини, на своєму з'їзді в Баварії 30 березня 1947 р. відновили діяльність НТШ. Серед його членів переважали галичани. Ця інституція, за висловом О. Оглоблина, "продовжила генеалогію організаційного розвитку української науки" [28, с. 12]. У зв'язку з переїздом на початку 50-х рр. більшої частини наукової еміграції до США, Канади та інших країн, центр організаційного процесу перемістився до Північної Америки. У 1955 р. Загальні збори НТШ ухвалили рішення про перетворення відділів товариства в Європі, США, Канаді та Австралії на окремі "самостійні товариства". Відтоді НТШ перетворилося на своєрідну федерацію наукових організацій, розкиданих по всьому світу. Роль координаційного органу виконувала Головна рада НТШ [34, с. 374].

О. Домбровський був активним діячем НТШ в Америці, а з 1963 р. став дійсним членом товариства. Праця О. Домбровського в НТШ спрямована в двох напрямках:

- участь у наукових конференціях, організованих товариством;
- публікація наукових статей на сторінках періодичних видань НТШ.

У 1950–1952 рр. О. Домбровський разом зі своїми колегами М. Вавриком, М. Войнаром, К. Кисілевським, П. Ковалевим, Г. Лужницьким, В. Січинським, І. Станкевичем, В. Шугаєвським, В. Чапленком, Т. Олексіюком та В. Ленциком брав участь у наукових засіданнях НТШ в Нью-Йорку. Їх доповіді були присвячені давній історії України та антинорманській теорії [15, с. 349]. Головою цих засідань був відомий історик права та церкви Микола Чубатий, котрий був ініціатором відродження НТШ, а з другої половини 1949 р. очолював товариство в США. Він був одним із колишніх студентів М. Грушевського в еміграції. За спогадами О. Домбровського, М. Чубатий шанував пам'ять про свого викладача, і саме його піклуванням "дух наукової атмосфери з доби М. Грушевського перенісся деякою мірою до НТШ у діаспорі". М. Чубатий на засіданнях НТШ не допускав дискусійних виступів публіцистичного рівня й нагадував, що навіть у еміграційному НТШ треба в міру можливостей зберігати академічну атмосферу передвоєнного НТШ, особливо з часів М. Грушевського [15, с. 349].

У 1950 р. О. Домбровський виголосив першу доповідь "Загальна характеристика "Скіфії" Геродота", текст якої був підготовлений в Німеччині. Тези доповіді були опубліковані в збірнику "Матеріали Історико-Філософської секції Наукового товариства ім. Шевченка". Збірник відкриває стаття М. Чубатого "Українська і російська концепція історії Східної Європи" [35]. Доповідь М. Чубатого на цю тему була виголошена 30 червня 1951 р., дискутували О. Домбровський, К. Кисілевський, П. Ковалів та В. Січинський. Дискусія точилася навколо схеми історії Східної Європи М. Грушевського та питання етногенезу українського народу. З цього приводу О. Домбровський висловив думку про те, що предками українського народу є племена трипільської культури, на зміну яким прийшли кочові племена зі Сходу – кіммерійці, скіфи, сармати, які накиннули місцевому населенню свою назву. Таким чином, корені українського народу

О. Домбровський вбачав у племенах трипільської культури. На його думку, з IV тис. до н.е. український історичний процес є безперервним. М. Чубатий не погодився з цією тезою і зауважив, що О. Домбровський надто далеко заходить в історичну безодню віків [15, с. 349]. На сторінках видання НТШ вчений опублікував резюме двох доповідей: “Загальна характеристика “Скіфії” Геродота” [36] та “Духовне життя античної України” [37].

О. Домбровський вважав, що з відправленням М. Чубатого з керівного становища в НТШ, дещо відійшло у минуле й пріоритетне місце історичної науки і спеціальних історичних дисциплін [15, с. 349]. В той час О. Домбровський виношував ідею створення при НТШ комісії з проблем давньої історії України. Проте, як згадував учений, через недостатнє розуміння цієї ініціативи з боку тодішньої управи НТШ реалізувати її не вдалося [30, с. 14]. Тоді організаційно-творча діяльність О. Домбровського зосередилася в Українській вільній академії наук, зокрема над створенням секції Античної історії (1954 р. розпочала свою роботу).

Діячі НТШ та УВАН організували спільно наукові форуми, учасником яких був і О. Домбровський. 28 травня 1966 р. члени НТШ та філологічної секції УВАН організували наукову конференцію, присвячену І. Франку. О. Домбровський разом із Матвієм Стаховим, Пантелеймоном Ковалевим, Василем Левом були учасниками конференції. Вчений виступив з доповіддю ““Мойсей” І. Франка в біблійній символіці”, яка була опублікована в збірнику “Записки НТШ” [13]. Цікавило О. Домбровського також відношення І. Франка до проблеми античної історії [6]. Дослідник дав позитивну оцінку перекладу І. Франка античної літератури, зокрема окремих розділів Геродотової “Скіфії” та книг Старого і Нового Заповіту.

У 1962 р. на сторінках “Записок НТШ” О. Домбровський опублікував статтю “Вплив ранньої грецької духовності на розвиток поняття античної України”. У цій роботі визначено головні фактори, що відіграли важливу роль у формуванні духовності суспільства античних міст-держав на території України. Великий вплив на формування духовності жителів античної України, на думку вченого, здійснили філософські течії Стародавньої Греції, зокрема піфагореїзм, основним положенням якого є віра в існування душі та її переселення після смерті людини в тіла інших істот та релігійні вірування греків [7, с. 336]. Пізніше на сторінках “Записок НТШ” О. Домбровський опублікував статтю “До питання історично-філософських тенденцій у Геродота” [10], в якій детально проаналізував світогляд грецького історика та його вплив на творчість. Вчений висунув гіпотезу, про те, що значний вплив на світогляд Геродота справило вчення Піфагора і його послідовників (піфагореїзм).

У 1978 р. НТШ в Америці відсвяткувало своє 30-річчя. З цієї нагоди з 24 по 26 листопада в Нью-Йорку відбувся науковий конгрес товариства, який проходив у двох сесіях англійською й українською мовами. О. Домбровський був його учасником, керував Історичною сесією, а також виступив з доповіддю “Ранньоісторичні етапи культурного процесу на землях України”. У секції виступали з доповідями В. Ленчик, В. Шандор, М. Андрусак і С. Волянський [31, с. 137].

Восени 1987 р. НТШ в Америці організувало цикл доповідей на тему “Раннє християнство в Україні”. У рамках згаданого циклу 17 жовтня О. Пріцак розповів про три основні проблеми Володимирового хрещення Руси-України: обряд, ієрархію, літургічну мову, 31 жовтня Р. Борковський – про розвиток і поширення християнства у I тис. від Костянтина Великого до Володимира Великого. 17 листопада О. Домбровський говорив на тему “Еволюційні процеси на території України, як передвісник християнізму”, 21 листопада Б. Струмінський – “Яку церковну мову прийняла Київська Русь-Україна тисячу років тому”. З нагоди 1000-ліття хрещення України члени Історично-філософської секції НТШ в Америці провели з 23 по 25 жовтня у Філадельфії наукову конференцію на тему “Тисяча років українського християнства і культури”. Доповіді виголосили І. Мірчук “Роль і значення Причорномор’я в християнізації Руси”, О. Домбровський “Ранні етапи християнізації Руси-України”, М. Лабунька ““Повість временних літ” – метрика хрещення Руси-України” [32, с. 214].

Важливе значення для розвитку зарубіжної історичної науки мала наукова конференція, присвячена стану української науки в діаспорі і радянській Україні. Вона відбулася 22 листопада 1988 р. в Торонто і була організована спільними зусиллями УІТ, НТШ у Канаді та УВАН у Канаді. О. Домбровський був її учасником. Конференція проходила у формі трьох окремих сесій і дискусій. На першій сесії доповідали Т. Цюцюра, Б. Стебельський, Б. Винар, М. Юркевич та обговорювали стан українознавчих наук в діаспорі. Друга сесія присвячена стану українознавства в УРСР, її учасниками були: М. Антонович, Я. Рудницький та О. Баран. На третій сесії доповідав Л. Винар на тему “Сучасний стан історичної науки: спостереження і роздуми”. Його

доповідь викликала дискусію. Її учасниками були О. Домбровський та М. Пап, в ході якої вони поділилися своїми думками про тодішній стан розвитку історичної науки і визначили завдання вченим на майбутнє [33, с. 232].

21 жовтня 1989 р. сталася важлива подія в науковому житті Львова – відбулися Установчі збори НТШ, які проголосили відновлення діяльності товариства. З відродженням НТШ в Україні вчений встановив з ним міцні зв'язки, ставши на захист прав та майнових інтересів товариства на сторінках преси. На сторінках видань НТШ він опублікував замітки про розвиток "Українського історика" [21], діяльність УВАН [22], відомого українського мовознавця, дійсного члена НТШ 30–40 рр. XIX ст. Василя Сімовича [8], історика й теолога Теофіла Кострубу [18], спогади про родину Рудницьких (Мілену Рудницьку, Івана Лисяка-Рудницького, Михайла Рудницького, Івана Кедрина-Рудницького, Антона Рудницького) [12].

24 жовтня 1994 р. у приміщенні Львівського університету ім. І. Франка відзначали 100-річчя прибуття М. Грушевського на кафедру історії України цього ж університету. З цієї нагоди відбулася наукова конференція на тему "Михайло Грушевський та Львівська історична школа", влаштована спільно з Інститутом історичних досліджень Львівського університету, Львівським відділенням Інституту археології НАН України, Інститутом українознавства НАН України та Історичною комісією НТШ. Учасником цієї конференції був і О. Домбровський. Вчений виступав з доповіддю "Традиції школи М. Грушевського у Львівському НТШ в 1930-х рр.", матеріали якої опубліковані в збірнику конференції [20]. У своїй доповіді О. Домбровський звернув увагу на основні постулати методології М. Грушевського, діяльність Історично-Філософської секції та Історично-джерелознавчої комісії товариства в 30-х рр. XX ст. Серед доповідачів були Я. Дашкевич, Л. Винар, І. Гирич, Я. Грицак, Я. Ісаєвич, Р. Крип'якевич та О. Купчинський. Отже, на цих конференціях дослідники обговорили важливі аспекти з життя і творчості М. Грушевського. Тематика доповідей засвідчила про активізацію грушевськознавчих досліджень в Україні.

У 1998 р. НТШ в Україні та УІТ вшанували свого дійсного члена О. Домбровського і напередодні його 85-річчя видали збірник праць "Студії з ранньої історії України" [17]. У цій книжці вперше зібрано і впорядковано (згідно з побажанням автора) найважливіші праці останніх десятиліть. Збірник складається із 33 статей, які згруповано у три розділи: I. "Рання історія України", II. "Новітня історія України: події, особи, інституції", III. "Дискусійні статті та дослідження". Щодо назви збірника, то О. Купчинський, як редактор, пропонував "Студії з ранньої і новітньої історії України", бо у книжці вміщено частину праць з новітньої історії України [27, арк. 1]. Однак О. Домбровський не погодився з цією назвою і зауважив, що в цілому його творчість тематично не пов'язана з новітньою історією [26, арк. 1]. Опубліковані в книзі статті переважно були недоступні українським материковим дослідникам, оскільки друкувалися в різний час за кордоном, часто у рідкісних періодичних та серійних виданнях. Крім того, в збірнику вміщено статті на пошану ювіляра: "Вступне слово" голови НТШ у Львові – О. Романіва, статті Л. Винара "Життєвий і творчий шлях О. Домбровського" та О. Купчинського "З історіософії ранньої історії України О. Домбровського".

Наприкінці 2000 р. Президія НТШ у Львові нагородила О. Домбровського найвищою відзнакою – медаллю Михайла Грушевського за вагомий вклад у дослідження історії України, зокрема давньої, історіографії, джерелознавства, грушевськознавства [3, с. 171].

Отже, багаторічна співпраця О. Домбровського з НТШ, яка розпочалася в Україні і була продовжена в США була спрямована на розбудову та розвиток товариства та його періодичного видання "Записки НТШ". Наукові праці вченого, які опубліковані на сторінках "Записок НТШ" та участь у наукових форумах, організованих товариством свідчать про популяризацію українознавчих студій та діяльності товариства за межами України.

Джерела та література:

1. Автобіографія О. Домбровського // Архів УІТ, ф. О. Домбровського, спр. "Особисті документи". – 11 арк.
2. Атаманенко А. Д-р Олександр Домбровський (до 90-річчя від дня народження) / А. Атаманенко, Г. Клинова // Український історик (УІ). – 2004-2005. – Ч. 3-4 / 1. – С. 240–252.
3. Атаманенко А. Олександр Домбровський – лавреат медалі М. Грушевського / А. Атаманенко // УІ. – 2000. – Ч. 4. – С. 171–172.
4. Винар Л. Життєвий і творчий шлях О. Домбровського / Л. Винар // Студії з ранньої історії України. – Львів; Нью-Йорк, 1998. – С. 5–10.
5. Винар Л. До 90-ліття від дня народження Олександра Домбровського / Винар Л., Атаманенко А. // Вісті УВАН / [Під ред. О. Домбровського]. – Нью-Йорк, 2004. – Ч. 3. – С. 155–161.

6. Домбровський О. Відношення Івана Франка до проблеми античної історії / О. Домбровський // Записки НТШ. – 1957. – Ч. 166. – С. 133–142.
7. Домбровський О. Вплив ранньої грецької духовости на розвиток поняття античної України / О. Домбровський // Записки НТШ: Збірник на пошану З. Кузелі. – 1962. – Т. 169. – С. 336–344.
8. Домбровський О. Діяльність Василя Сімовича в Науковому Товаристві ім. Шевченка / О. Домбровський // Вісник НТШ. – Весна-Літо, 1994. – Ч. 8-9. – С. 14–15.
9. Домбровський О. До історії академічно-культурного життя Львова 1930-х років / О. Домбровський // Логос. – 1995. – Ч. 1-4. – С. 177–188.
10. Домбровський О. До питання історично-філософських тенденцій у Геродота пошуках історичної правди / О. Домбровський // Записки НТШ: Збірник на пошану Миколи Чубатого. – 1987. – Т. 205. – С. 473–484.
11. Домбровський О. До проблеми фолкльору Геродотової Скитії / О. Домбровський // Записки НТШ. – 1963. – Т. 177. – С. 207–216.
12. Домбровський О. Окрушини зі споминів про родину Рудницьких / О. Домбровський // Вісник НТШ. – Весна-літо, 2003. – Ч. 8-9. – С. 8–9.
13. Домбровський О. Поема “Мойсей” у світлі Біблійної символіки / О. Домбровський // Записки НТШ. – 1967. – Т. 182. – С. 133–147.
14. Домбровський О. Ранньоісторичні процеси на території України в інтерпретації Михайла Грушевського / О. Домбровський // Записки НТШ. – 1996. – Т. 212. – С. 127–136.
15. Домбровський О. Розвиток грушевськознавства й УІТ / О. Домбровський // М. Грушевський: Збірник наукових праць і матеріалів Ювілейної конференції присвяченої 125-й річниці від дня народження М. Грушевського. – Львів, 1994. – С. 346–359.
16. Домбровський О. Спомини / О. Домбровський [ред. А. Атаманенко, упор. Галина Клинова]. – Нью-Йорк; Львів; Острог, 2009. – 373 с.
17. Домбровський О. Студії з ранньої історії України / О. Домбровський. – Львів; Нью-Йорк, 1998. – 532 с.
18. Домбровський О. Теофіл Коструба – людина – історик – енциклопедист / О. Домбровський // Вісник НТШ. – Весна-Літо, 1995. – Ч. 29. – С. 38–41.
19. Домбровський О. Теофіл Коструба – призабутий історик / О. Домбровський // VI. – 2004-2005. – Ч. 3-4 / 1. – С. 231-240.
20. Домбровський О. Традиції школи М. Грушевського у Львівському НТШ в 1930-х рр. / О. Домбровський // Михайло Грушевський і Львівська історична школа: Матеріали конференції. – Львів, 1994. – С. 18–31.
21. Домбровський О. Тридцятиліття “Українського історика” / О. Домбровський // Вісник НТШ. – Весна-Літо, 1994. – Ч. 8-9. – С. 8–9.
22. Домбровський О. УВАН на новому етапі діяльності / О. Домбровський // Вісник НТШ. – Весна-Літо, 1997. – Ч. 19-20. – С. 25–26.
23. Клинова Г. Дослідник української історії та історіографії Олександр Домбровський / Г. Клинова // УІ. – 2009. – Ч. 1-4. – С. 123–135.
24. Купчинський О. На 85-ліття О. Домбровського / О. Купчинський // УІ. – 1999. – Ч. 2-4. – С. 256–263.
25. Купчинський О. З історіософії ранньої історії України О. Домбровського / О. Купчинський // Студії з ранньої історії України. – Львів; Нью-Йорк, 1998. – С. 11–27.
26. “Лист О. Домбровського до О. Купчинського від 25 жовтня 1996 р.” // Архів УІТ, ф. О. Домбровського, спр. “Особисті документи”. – 1 арк.
27. “Лист О. Купчинського до О. Домбровського від 30 березня 1998 р.” // Архів УІТ, ф. О. Домбровського, спр. “Особисті документи”. – 1 арк.
28. Оглоблин О. Наукове товариство ім. Шевченка в історії / О. Оглоблин // УІ. – 1977. – Ч. 3-4. – С. 5–14.
29. Пріцак О. Моя українізація і початок наукової праці / О. Пріцак // Вісті УВАН / [Під ред. О. Домбровського]. – 2004. – Ч. 3. – С. 129–133.
30. Президія НТШ у Львові. Олександр Домбровський – лауреат медалі ім. Михайла Грушевського // Вісник НТШ. – Весна, 2001. – Ч. 25. – С. 14–15.
31. Хроніка // УІ. – 1978. – Ч. 4. – С. 130–138.
32. Хроніка // УІ. – 1987. – Ч. 1-4. – С. 215–216.
33. Хроніка // УІ. – 1988. – Ч. 1-4. – С. 232–233.
34. Ясь О. Українська зарубіжна історіографія 1945–1991 рр.: Проблема поколінь та організація дослідницької праці / О. Ясь // Спеціальні історичні дисципліни: Питання теорії та методики. 4.5.: Історіографічні дослідження в Україні. Вип. 10: 36. наук. праць на пошану академіка В.А. Смолія з нагоди 25-річчя наукової діяльності та 50-річчя від Дня народження. – Ч. 2. – К., 2000. – С. 352–391.
35. Chubaty N. The Ukrainian and Russian Conception of the History of Eastern Europe / N. Chubaty // Proceedings, Historical-Philosophical Section, Shevchenko Scientific Society. – Vol. 1. – New-York; Paris, 1951. – P. 1–16.
36. Dombrowskyj O. The General Characteristics of the Scythia of Herodotus / O. Dombrowskyj // Proceedings, Historical-Philosophical Section, Shevchenko Scientific Society. – Vol. 1. – New-York; Paris, 1951. – P. 48–51.
37. Dombrowskyj O. The Spiritual Trend of Ukraine in Antiquity / O. Dombrowskyj // Proceedings, Historical-Philosophical Section, Shevchenko Scientific Society. – Vol. 1. – New-York; Paris, 1951. – P. 52–55.